

Gorniška vas Baška grapa Kjer veter prinaša pozitivno energijo

Baška grapa je postala četrta gorniška vas pri nas – Kaj je danes ta dolina v objemu Julijskih Alp in kaj bo prinesla prihodnost

Besedilo in fotografije:
Katja Petrovec

Zdi se, kot da se za Baško grapo začena novo obdobje. Dolina, dolgo časa pozabljena in odmaknjena celo od Slovencev samih – le kdo bi se mučil z vožnjo čez številne ovinke – postaja prav zaradi divje in neokrnjene narave, razdrapanih pobočij ter slikovitosti tisti stranski žep, kamor zavije čedalje več ljudi. Grapa se počasi prebuja in po tistem, ko je letos postala članica mednarodne mreže **gorniških vasi**, pozitiven duh veje po dolini, vse od Petrovega Brda navzdol po reki Bači.

Vstop v gorniško vas

Začelo se je leta 2019, ko je takratni direktor Zavoda za turizem doline Soče **Janko Humar** predlagal **Tomažu Štenklerju**, zdajšnjemu podžupanu občine Tolmin in predsedniku PD Podbrdo, naj razišče koncept **gorniške vasi**. Skupaj z Alenko Zgaga, predsednico društva Baška dediščina, sta postala vodilna člana delovne skupine, ki je pripravljala vse potrebno za kandidature in poznejši vstop v mrežo **gorniških vasi**, ter se takoj odpravila na Jezersko, kjer so kot prvi pri nas imeli izkušnje s tem projektom.

»Ni bilo lahko, saj smo morali o pomembnosti tega koraka sprva prepričati ljudi in različna društva. Toda bolj ko smo se pogovarjali, bolj smo spoznavali, da je zadnji čas, da se povežemo in začnemo skupaj upravljati to okolje in skupaj odločiti o prihodnjem razvoju,« je povedal **Tomaž Štenkler**.

A kaj to pomeni za prihodnost Baške grape? »Naziv **gorniška vas** ni namenjen množičnemu turizmu. Gre za blagovno znamko, ki ljudem pove, da je Baška grapa kraj, kjer so domačini na prvem mestu in kjer je turizem usmerjen v razvoj, ki ne bo uničil narave in miru,« je dejal **Tomaž Štenkler**. Previdno torej ter z občutkom do okolja in domačinov.

Število prenočitev v dolini se počasi povečuje, naraščata tudi število postelj in promet, a temna lisa ostaja gostinska ponudba, ki je malodane ni več od vstopa v dolino pri Bači do Podbrda. To bo reševala delovna skupina v prihodnje. Toda **Tomaž Štenkler** se množičnega turizma ne boji: »Nimamo instagramovskih točk, ki bi privabile množice, temveč ponujamo mirno in neokrnjeno naravo.« Marsikje v Baški grapi je že vzniknila pozitivna energija. V Podbrdu, nekoč živem industrijskem središču te doline, ki se kot marsikateri kraj tod bojuje z upadom prebivalstva, se je v zadnjem obdobju pojavila pozitivna zgodba z generacijo, staro od 20 do 35 let. »Ti mladi fantje in dekleta so izjemno podjetni in pridno delajo, zato lahko samo optimistično gledamo v prihodnost. Ta pravi so,« navdaja pozitivni duh tudi **Tomaž Štenklerja**, ki verjame v preporod kraja in tezo, da bo priznavanje Baške grape kot **gorniške vasi** prineslo dolini nov zagon.

Energija mladih

Pozitivna energija veje tudi skozi vas **Stržišče** pod Črno prstjo, koder stal-

no vleče veter, ki hladi razgreto ozračje poleti in dela zamete pozimi, naj pade le nekaj centimetrov snega. Takrat ni več občutka, da smo na južni strani Bohinjsko-Tolminskih gora, toda časi, ko so bile tod zime res hude in so izpod Črne prsti hrumeli plazovi v dolino, so bolj kot ne minili. Na grozečo nevarnost z gora kaže neposredno prav vas sama, zgrajena v dveh strnjjenih delih, med njima pa je čistina, po kateri so nekdanje redne polzeli plazovi.

»Še sam se spomnim hudih zim, ko je bilo snega do pasu in si poslušal plazove izpod hribov. Enkrat je šel plaz vse do Grape,« obudi spomin iz otroštva **Gregor Klec**, domačin iz Stržišča in predsednik krajevne skupnosti, sicer pa kmet in gozdar, ki se je po nekaj letih dela v dolini vrnil v rodno vas. »Bili so lepi sončni dnevi, jaz pa za računalnikom. To ni bilo zame, moral sem nazaj,« iskreno pove. In ni edini, Stržišče postaja zadnja leta živa in dinamična vas, kamor se mladi vračajo in mlade družine rasejo. Resda v vasi ni več trgovine in gostilne, imajo pa internet in poštar vsak dan pride gor. »Če nočeš miru, greš dol. Če hočeš mir, si tukaj.«

V Stržišču pa je bilo že precej slabše. Danes živi v vasi okoli 130 ljudi, najživahnejše je bilo pred obema vojnama, ko je 44 hiš naseljevalo približno 500 duš. Toda pomembno je, da se ljudje vračajo. »Morda ne vsi za stalno in nekateri le ob koncih tedna, toda zemljo obdelujejo in kosijo. Zdravo jedro se je ustvarilo in ko je

treba delati, kositi ali pripraviti stvari za prireditve, stopi skupaj vsa vas. Pa tudi potem, da se poveselimo,« razlaga Klec.

Kmetijstvo je bilo od nekdaj glavna dejavnost vasi nad Baško grapo, pod vasjo in nad njo so se razprostirale terase. Tam so bile njive in nad njimi so se visoko širile strmine, ki so jih domačini še kosili. Zdaj je te strmine zarasel gozd, nekdanje njive pa so postale travniki. Naravna in kulturna krajina se tu prepletata ter kaže na živ organizem, ki ostaja pristen. »Seveda ni lahko. Pri nas ne kosimo tako, da se usedemo v traktor in si prižgemo muziko, ampak kosimo s posebno kosilnico in v derezah. Fizično je res naporno, a to je naša zemlja,« s samoumevnostjo v glasu pripomni Gregor Klec. Stržišče pa se čeda-lje bolj odpira obiskovalcem. Medtem ko je še nedavno kdo dvomil, češ, kdo bo prišel sem gor, je danes jasno. Taki, ki cenijo naravo in iščejo mir. Apartmaji v vasi so v sezoni ves čas polni. »Že ko se obiskovalci pripeljejo na ovinek z razgledno točko, jih prevzame lep pogled. Lepo je, a tudi zaradi kmetov, ki obdelujejo zemljo, in ljudi, ki so obnovili hiše.«

Toda Stržišče obiskovalcem ne ponuja le lepega razgleda in miru. Od vzpostavitve krožne pohodniške poti okoli Julijskih Alp, imenovane Juliana Trail, ki poteka čez Stržišče, je vas postala točka, kjer se veliko pohodnikov vsaj ustavi, če ne tudi prespi. Veliko poti vodi iz vasi, najsi naprej proti vasi Kal in Črni prsti, najsi v sosednjo vas Rut, od koder se je mogoče krožno vrniti v Stržišče, peš ali s kolesom. Vsakoletni gorski tek na Črno prst poteka tod mimo, pa maraton štirih občin. Že od naselitve Južnih Tirolcev pa domačini pripravljajo Stržiščarski sejem. Zdaj je to tradicionalna poletna prireditve, ki je vedno prvo avgustovsko nedeljo po svetem Lovrencu. Takrat pride v Stržišče tudi 500 ljudi, prav vsi domačini pa dejavno sodelujejo pri izvedbi dogodka. Gregor Klec verjame, da je prihodnost v povezavi narave in ljudi, domačinov in obiskovalcev. »Naziv **gorniška vas** je dober, ne prinese množic, ampak prave ljudi. Takšne, ki iščejo mir in naravo. In to smo tudi mi.«

Huda odjuga

Da se je v Stržišču ustvarila dobra

energija, ki vleče mlade nazaj na rodno grudo, je prepričan tudi **Zdenko Torkar**, vodnik po tematski poti Na svoji zemlji in predsednik krajevne skupnosti Hudajužna - Obloke. Drugače si ne zna razlagati tega vala, ki se je ustvaril v vasi na 754 metrih nadmorske višine. Nekoliko drugače pa je v dolini, v Grapi. Na enem od ovinov, ki si sledijo drug za drugim skozi slikovito dolino, boste prispeli v vas z nenavadnim imenom: Hudajužna. Ime zveni kot svarilo in po ljudski etimologiji naj bi nastalo v obdobju, ko so tod pustošili Turki, ljudje pa so bili ravno sredi kosila. Toda Zdenko Torkar, brat jezikoslovca Silva Torkarja, ki je svoje življenje posvetil imenoslovju, razloži, da resnični izvor Hudajužne nima nič skupnega z ljudsko pripovedjo.

V nekdanji gostilni Zver, še eni tistih v Baški grapi, ki so nekoč imele lepše čase, zdaj pa je kljub veliki rasti prometa zaprla svoja vrata, Zdenko Torkar razlaga zanimivo zgodbo o izvoru imen in narečju prednikov.

»Brat je v urbarju iz leta 1595 našel zapis Podhudajužna. Pozneje se je ta pod izgubil, ker je bila beseda predolga. Tako je nastala Hudajužna,« začne z razlago imena svojega rojstnega kraja. Toda zakaj huda in zakaj južna? Odgovor je povsem logičen in izhaja iz pokrajine. Beseda Hudajužna izhaja iz hude odjuge, torej južne lege, kraja, kjer najprej skopni sneg. Hiša, ki je stala pod to južno lego oziroma hudo odjugo, je bila torej Podhudajužna. Ščasoma je nastalo več hiš in predlog pod je odpadel.

Tudi ime zaselka nad vasjo, to je Obloke, ima povsem logičen izvor. »Ime izvira iz besede loka, kar pomeni mokra, močvirnata tla. In res, tam je vedno voda, sploh ob deževju,« pojasni Torkar, čigar predniki izvirajo iz Torke, kakopak, to je zaselka pod Ratitovcem.

Zdenko Torkar je svoje aktivno delovno življenje preživel v Kranju, v domačo Baško grapo pa se je vrnil po upokojitvi. »Vrnil sem se iz hrepenenja, ker sem pogrešal Grapo. Tu imam tisti globok občutek, da sem doma,« pravi.

Naselji Hudajužna in Obloke štejeta danes še približno sto prebivalcev, medtem ko jih je bilo največ na prehodu iz 19. v 20. stoletje, ko

je v tem koncu Baške grape živelo skoraj 400 ljudi. Mladi se izseljujejo, hiše počasi praznijo, kakšno so morali tudi že podreti. Zato si Zdenko Torkar želi, da bi se tudi tu spodaj trend obrnil in bi dobra energija zajela Hudajužno, kot se je to zgodilo v Stržišču. Že če bi se našel kdo, ki bi nadaljeval gostinško ponudbo, bi zavel vsaj optimizem, je prepričan.

Tako pa se čuti v tem koncu Grape le navezanost na kraj. »Narava je tisto, kar čutimo domačini in tudi tisti, ki nas obiščejo, zato vstop v mrežo **gorniških vasi** ni le priznanje za nas in ne le oznaka na tabli. Pomeni, da smo nekaj vredni, da nismo le robni pozabljeni pas. Je pa tudi poziv, da je treba delati naprej. Kajti Grapa ni mrtva, je le zaspana in treba jo je zbuditi.«

Bilo je živahno in bil je ples

V Baški grapi se je prva večja poselitev pravzaprav zgodila šele v 13. stoletju. Vse se je začelo na ozemljih današnjih vasic Rut in Grant. Tu je oglejski patriarh Bertold Andeški naselil kmete iz okolice Innichena na Južnem Tirolskem in od tu so se nato širili po pobočjih vse do Petrovega Brda. Dolgo so imeli svojo avtonomijo in bili oproščeni vseh dajatev. Morda tudi zato človek dobi občutek, da ima čas tu svoje enote in da življenje teče neko svojo pot.

Ob ozkem potoku Koritnice se nenedoma odpre širono pobočje pod Gredico. Gredica? »Da, tako domačini imenujemo Rodico,« odvrne **Ivan Kemperle**, ki nas z bratom **Srečkom** pričaka pri cerkvi sv. Lamberta, pod pet stoletij staro lipo, ki je zaščiten kot naravni spomenik. Najmanj petsto, morda pa tudi več, kdo bi vedel. Njene natančne starosti namreč ne moremo določiti, ker so se letnice sesedle in je notranji del debela votel. Toda ena najmogočnejših lip na Slovenskem ima prek osem metrov obsega, preživela je vojne, dva požara, tudi tistega med drugo svetovno vojno, ko je pogorela vsa vas. Celu žledolom, ko so pokale njene veje, ujele v oklep ledu. Pod njeno krošnjo so nekdanj sodili, a tudi praznovali, otroci pa so se zatekali v njeno votlo deblo in se igrali.

Toda od takrat je že davno, vmes je tudi Ivana in Srečka življenje odnes-

lo v dolino. Kot pomenljivo rečeta, železnica je v dolino prinesla življenje, a ga je tudi odnesla. Tako Rut kot Grant sta bili nekaj živahni vasi in hiše polne ljudi. Danes jih obe skupaj ne premoreta sto. »Vse hiše so imele živino, pridelovali smo pšenico, rž, ajdo, njive so se razprostirale po pobočjih. Bili smo samozadostni.« pove Ivan in pokaže še vedno lepo vidne terase, ki so jih nekdanji ljudje uredili za obdelovalne površine. Enako kot v Stržišču.

Kot po vseh vaseh nad Baško grapo je tudi v Rutu v socializmu delovala osnovna šola (razstava o šolah po vaseh je na ogled v domu krajanov v Stržišču), obiskovala sta jo tudi Ivan in Srečko, toda leta 1972 se je zaprla. Pozneje je v njej, če verjame ali ne, delovala tovarna Iskra. V tej so izdelovali zaganjalnike, v Rut pa so hodili delat tudi ljudje iz doline. Toda potem se je zaradi vse večjega povpraševanja in pomanjkanja prostora proizvodnja preselila na Most na Soči. Tako kot v Grantu je bila tudi tu mlekarna, pa gostilna, kajpada, in plesalo se je pozno v noč. »Peš so hodili iz Stržišča v Rut, tako živahno je bilo,« se spominja Ivan Kemperle.

Tudi v Rut veter še ni prinesel energije, ki se je ustvarila v Stržišču in se ustvarja v Podbrdu, toda hiše, ki se obnavljajo, apartmaji, ki nastajajo, in pridne roke domačinov, ki obdelujejo zemljo in ohranjajo krajino, morda le kažejo prve spremembe. Čeprav Ivan in Srečko Kemperle pogrešata nekdanje družabno življenje, pa vasi pod Rodico vendarle ohranjata neprecenljivi mir. »Da bi živela v dolini? Ne predstavlja si. Mi zgoraj smo namreč hribovci in ne Graparji, ti so spodaj,« ponosno in nekoliko hudomušno pripomnita ter s tem izkažeta močno pripadnost gorskemu svetu. ■

V mreži gorniških vasi

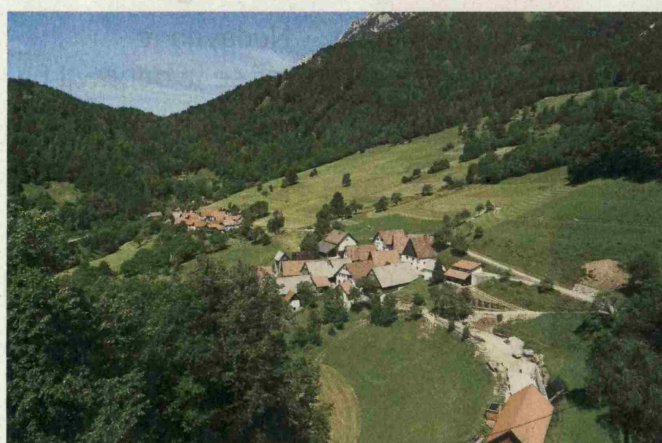
Baška grapa je konec maja uradno postala del mednarodne mreže **gorniških vasi** v okviru Alpske konvencije. S tem se je kot četrta slovenska članica pridružila 43 krajem iz alpskih držav. Mreža **gorniških vasi** temelji na pobudi avstrijske **planinske zveze** in od leta 2008 združuje gorske kraje, ki svojo razvojno pot gradijo brez obsežne turistične infrastrukture ter s podarkom na varovanju naravne in kulturne krajine.

Ivan in Srečko Kemperle pod eno največjih in najstarejših lip v Sloveniji, ki stoji pred cerkvijo sv. Lamberta in je pravi simbol odpornišva. Preživela je vojne, požare in žledolom, v svojem votlem deblu pa skrivala člane odporniškega gibanja med drugo svetovno vojno.

Pogled na vas Stržišče, ki se pokaže obiskovalcu z lepo urejene razgledne točke, od koder je pred nami celotno južno pobočje Črne prsti.

Pogled na vas Stržišče, ki je razdeljena na dva dela. Po vmesni čistini so nekdanj v dolino hrumeti plazovi.

Hudajužna leži ob glavni cesti skozi Baško grapo. Čeprav njeno ime spominja na nekaj hudega, je njegov izvor povsem logičen.

Tomaž Štenkler, podžupan občine Tolmin in predsednik PD Podbrdo, je bil poleg Alenke Zgaga vodja delovne skupine, ki je zaslužna, da je Baška grapa vstopila v mrežo **gornjskih vasi**.

Zdenko Torkar se je po upokojitvi iz Kranja preselil v rodno Hudajužno. »Vrnil sem se, ker sem pogrešal Grapo,« nam je odkritosrčno priznal.

Gregor Klec pri nekdanji osnovni šoli, ki živi novo življenje kot dom krajanov in kjer se srečujejo vaščani. »V tej stavbi imamo prostor za prireditve, lovsko sobo in celo plezalno steno,« pojasni.